

Laag water bij de Engelsmanplaat en het Rif: recreanten en foeragerende Lepelaars en Wulpen.

Jeroen C.J. van Wetten, Telgroep Engelsmanplaat

De Waddenzee is vanwege haar grote en unieke geologische en ecologische waarden werelderfgoed en daarom geplaatst op de UNESCO-lijst. Het is tevens een belangrijk recreatiegebied. Dat kan problemen opleveren voor vogels en zoogdieren. Het is daarom van groot belang om kennis te vergaren over de invloed van wandelende toeristen op de fauna. In het volgende artikel worden de voorlopige resultaten van intensieve tellingen van twee grotere vogelsoorten en de verstoring door mensen gepresenteerd.

Foto 1. Voor de storm wegvluchtende waterrecreant, Oude Smeriggat gebied 4 bij HW, 18-9-2023 Engelsmanplaat-Rif. Foto Bart Romijn.

Vooraf

De Telgroep Engelsmanplaat, bestaande uit twaalf personen, voert sinds eind jaren zeventig maandelijkse hoogwatervluchtplaats (HVP)-tellingen uit op de Engelsmanplaat en het Rif. Daarnaast verzorgt de Telgroep (aangevuld met 38 andere personen) in deze gebieden de continue bewaking en voorlichting aan publiek van de tweede week van april t/m de eerste week van september. Ze doen dit als Staatsbosbeheervrijwilligers. Gedurende deze vijf maanden vindt door middel van een roulatieschema wekelijks aflossing plaats van het bewakingskoppel. Jaarlijks wordt een Bewakings-Monitoringrapport gemaakt waarin verslag wordt gedaan van de bewakings-, monitoring- en voorlichtingsactiviteiten, zie figuur 1 t/m 3. De monitoring omvat o.a. HVP-tellingen, Zeehondentellingen, Menselijke activiteiten (wadlopen, droogvallen, luchtvaart, watersport, rondvaartboten, robbentochten etc.), Verstoringen HVP's van zeehonden en gesloten gebieden, Vegetatiesuccessie, Geomorfologische processen, Vogel- en insectenwaarnemingen en Bemonstering van vis en garnaal.

Uit de jaarlijkse bewakingsrapporten van de Telgroep Engelsmanplaat blijkt dat de Engelsmanplaat en het Rif populaire doelen zijn voor wadlopers vanaf de wal, voor mensen die met hun zeilboot droog willen vallen aan de oostzijde van het Oude Smeriggat en voor toeristen die met rondvaartboten komen en op de Engelsmanplaat afgezet worden. Meijles et al (2021) geven aan dat ook de Engelsmanplaat een favoriete plek is in de Waddenzee om droog te vallen.

Bezoekersaantallen vertonen al jaren een stijgende lijn (met name vanaf rondvaartboten) en er bestaan groeiende zorgen over de toenemende recreatieve druk en de gevolgen hiervan op de foerageermogelijkheden/

verstoring van broedvogels, steltlopers, Lepelaars en waterwild gedurende de laagwaterperiode, zie figuur 1 t/m 3 (Telgroep Engelsmanplaat, 2022).

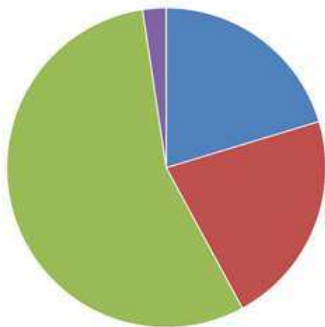
In het bewakingsseizoen 2022, zie figuur 4, is als pilot-onderzoek gedurende een aantal dagen in detail bijgehouden hoeveel personen zich in en door het foerageergebied van Lepelaars bewogen/bevonden en de aantallen foeragerende Lepelaars.

Uitvoering van dit pilotonderzoek bleek arbeidsintensief, maar relatief eenvoudig uitvoerbaar. De tellingen lieten een vrij duidelijk negatief verband zien tussen aantallen personen in de foerageergebieden en de aantallen foeragerende Lepelaars.

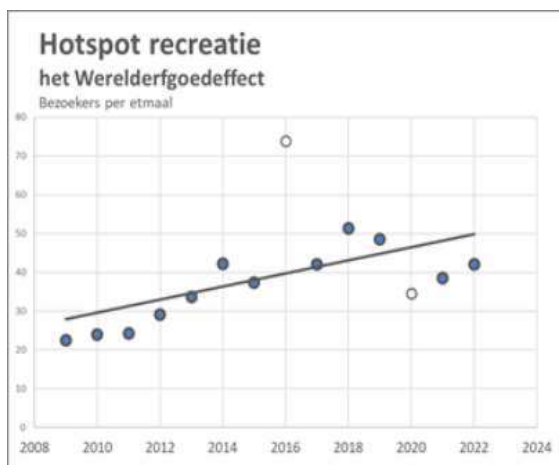
Naar aanleiding van de resultaten van dit pilotonderzoek heeft de Telgroep een subsidieaanvraag gedaan bij de Stichting Huib Kluijver Fonds ter uitvoering van een dergelijk onderzoek, waarbij behalve Lepelaars ook Wulpen werden geteld. In de loop van 2023 is deze subsidie toegekend.

Onderzoeksvraag

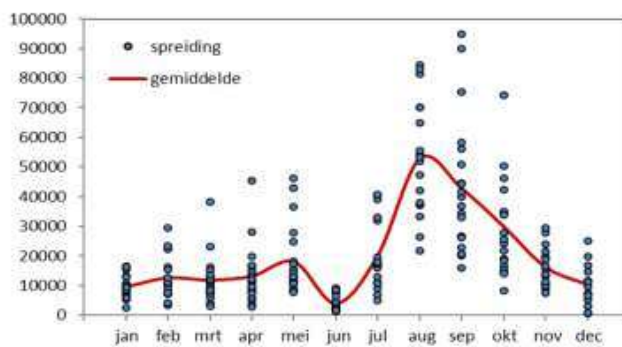
In welke mate wordt de benutting (als indicatie voor geschiktheid) van het foerageergebied van Wulpen en Lepelaars op de Engelsmanplaat/Rif tijdens de laagwaterperiode beïnvloed door aantallen wandelende personen op het Wad?

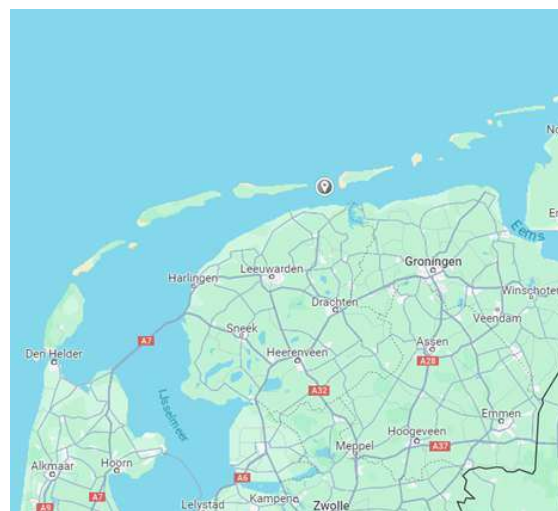
Figuur 1. De vier grootste categorieën gasten (groen: rondvaartboten, rood: jachten, blauw: wandlopers, paars: kajakers)

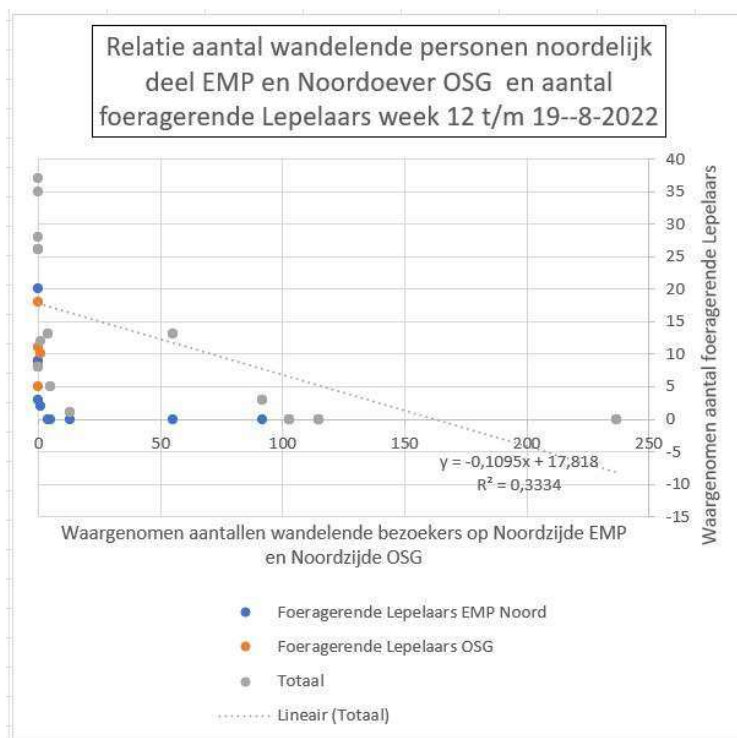
Figuur2. De grote lijn in de ontwikkeling van het aantal bezoekers. Weergegeven is het totaal aantal bezoekers/ aantal waarnemingsetmalen (= monitorings-intensiteit). De open cirkels betreffen bijzondere afwijkende jaren (2016: sloop/ bouw wadpost; 2020 corona.) Het absolute aantal bezoekers steeg van ruim 2000 naar 6000-8000 (2009-2022).

Figuur 3. Totaal aantal wadvogels tijdens HW (alle soorten gesommeerd) dat in de periode 2002-2022 op Engelsmanplaat + Rif aanwezig was. Merk op dat in alle maanden - ook in de winter - HVP-tellingen worden gedaan. Bron: Telgroep Engelsmanplaat in database SOVON (met dank aan Menno Hornman SOVON).

Figuur 5. Ligging onderzoeksgebied Engelsmanplaat-Rif. Google Earth

Figuur 4. Relatie aantal wandelende personen noordelijk deel EMP en Noordoever OSG en totaal aantal foeragerende Lepelaars (EMP Noord+OSG) week 12 t/m 19-8-2022.

Methode

In het bewakingsseizoen 2023 zijn op de Engelsmanplaat en het Rif, (zie kaart boven), gedurende tien Laagwater (LW)-periodes, tussen 29 april en 21 september, de aantallen foeragerende Wulpen en Lepelaars per uur geteld. Tevens zijn per uur ook de aantallen mensen geteld die op de wadbodem liepen of stonden. Hiervoor was de omgeving van Wadpost de Kalkman (als observatiepunt) onderverdeeld in vier gebieden, waarbij Gebied 1 en 4 het lager gelegen deel van de noordzijde van de Engelsmanplaat en het Oude Smeriggat omvatte (oost resp. west) en Gebied 2 en 3 het hoger (droger) zanderige deel van de Engelsmanplaat (oost resp. west). Grosso modo waren de gebieden van gelijk oppervlak.

Gedurende circa zes uur (van vier uur voor LW tot twee uur na LW) werden per uur het aantal foeragerende Wulpen en Lepelaars en het aantal personen op het wad geteld.

In totaal zijn er 24 mensdagen in het veldwerk gestoken (LW-periode x aantal observanten) door twaalf verschillende personen en is er 201 uur geteld, waarvan 181 uur geschikte data opleverden voor Wulpen en 126 uur voor Lepelaars. Er werden in totaal 11.101 wulpen, 570 Lepelaars en 564 mensen waargenomen.

Voorlopige resultaten

De Gebieden 1 en 4 rond het geulensstelsel van het Oude Smeriggat bleken voor zowel Wulpen als Lepelaars de meest intensief gebruikte foerageergebieden. De Gebieden 1 en 2 bleken de meest door de mens bezochte gebieden. Elk Gebied kan met de volgende korte karakteristiek worden omschreven. Zie figuur 5a.

Mensen bezochten het wad vanaf vier uur voor LW (twee uur na HW) en verdwenen goeddeels twee uur na LW door opkomend water.

Resultaten voor Wulpen:

Wulpen liepen bij afgaand tij vanaf vier uur na HW rustig vanaf de hoogwatervluchtplaatsen (HVP's) naar de lagere delen en vertrokken overwegend vliegend bij opkomend tij om terug te gaan naar de HVP's. Mensen op het Wad bleken een sterk negatieve invloed te hebben op aantallen foeragerende wulpen ($y = -13,862x + 105,8$, $R^2 = 0,755$, $n=181$ uur, $n=8$ dagen). Dit was te zien voor elk van de vier afzonderlijke gebieden en voor alle gebieden gezamenlijk. Voor Wulpen duiden de resultaten op een grote gevoeligheid voor verstoring, waarbij het aantal foeragerende Wulpen naar nul daalde bij twee tot vier mensen per uur. Eenmaal verstoord bleken de Wulpen de rest van de LW periode niet meer terug te keren naar het betreffende gebied. Een drukke dag kan leiden tot 25% minder foeragerende Wulpen in het gehele

	4 Geul	Foerageergebied Hoog		1 Geul	Foerageergebied Hoog				
		Mensen Laag			Mensen Hoog				
	3 Plaat	Foerageergebied Laag		2 Plaat	Foerageergebied Laag				
		Mensen laag			Mensen Hoog				

Figuur 5a, 'karakteristiek'.

onderzoeksgebied in vergelijking met een daarop volgende rustige dag, ook bij een aanzwellende storm of naderende regen en/of onweer. In dat geval verlieten nagenoeg alle droogvallende bootjes het gebied en bleef bezoek van rondvaartboten en wadlopers achterwege.

Resultaten voor Lepelaars:

Lepelaars kwamen nagenoeg altijd vliegend op foerageerlocaties aan. Mensen op het Wad hadden een matig negatieve invloed op de aantallen foeragerende Lepelaars, ($y = -0,479x + 6,0299$, $R^2 = 0,27$, $n=126$ uur, $n=9$ dagen). Voor de Lepelaars gold dit voor Gebied 1 en 2, terwijl die invloed voor Gebied 3 en 4 afzonderlijk niet aanwezig was. Foeragerende Lepelaars die verstoord werden, vlogen weliswaar op, maar verlieten zelden het betreffende foerageergebied.

Voorlopige conclusies

Wulpen:

Mensen op het Wad hadden een sterk negatieve invloed op de aantallen foeragerende Wulpen. Na verstoring bleven deze ook de rest van de LW-periode weg uit het gebied. Krijgsveld et al (2022) melden dat een minimale afstand van 500 m moet worden aangehouden ter voorkoming van verstoring van foeragerende Wulpen. Dit onderzoek suggereert een veel grotere afstand (1000-1500 m?) gezien het feit dat bij betreding door al heel weinig recreanten van een gebied alle Wulpen meteen verdwenen los van de afmeting van het gebied. Iets soortgelijks werd ook al beschreven door L. Zwarts (Zwarts 1996).

Lepelaars:

Mensen op het Wad veroorzaakten een matig negatieve invloed op aantallen foeragerende Lepelaars. Tijdens de waarnemingen keerden de vogels na verstoring vrij snel terug. Soms werden ze in de diepe geultjes tussen de mosselbanken bijna niet verstoord, ook niet als droogvallende boten vlakbij lagen (<50 m) of wanneer wandelaars net buiten de mosselbanken langsliepen (100-150 m). Krijgsveld et al (2022) melden

Foto 2. Uitladen en uitzwermen van recreanten uit rondvaartboot, 16-9-2023 NO-zijde Engelsmanplaat. Foto Bart Romijn.

dat een afstand van 250 m moet worden aangehouden voor foeragerende Lepelaars wil je verstoring voorkomen. Dat is iets verder dan de waarnemingen uit dit onderzoek. Het door Krijgsveld et al (2022) beschreven fenomeen dat Lepelaars lokaal recreatie op vaste plekken accepteren en ogenschijnlijk ongestoord zijn, is ook door ons in de genoemde periode waargenomen. Op het Balgzand kon iets soortgelijks eveneens worden waargenomen met vliegbewegingen vanaf vliegveld De Kooy (Van Wetten, in prep).

Vervolgonderzoek in 2024:

Alhoewel het moeilijk is om vooraf te voorspellen wanneer een dag met veel recreanten wordt voorafgegaan of gevolgd door een dag met weinig recreanten lijkt vervolgonderzoek in 2024 hierop de meeste focus te moeten krijgen. Effecten van seizoensdynamiek in het ecosysteem en andere variabelen zouden hiermee beperkt kunnen worden.

Dankzegging

Ten eerste is dank verschuldigd aan de Stichting Huib Kluijver Fonds en Staatsbosbeheer Ameland voor financiële ondersteuning. Speciale dank gaat ook uit naar Marjan Veenendaal (Staatsbosbeheer Ameland) en Arjen Dijkstra (de Krukel, Ministerie van LNV) voor hulp bij subsidieaanvraag en logistieke ondersteuning qua vervoer en verblijf in het huisje op de Engelsmanplaat (de Kalkman). En natuurlijk ook dank voor alle leden van de Telgroep Engelsmanplaat die de tellingen uitvoerden. Zij hebben er voor gezorgd dat de onderzoeksmethode voor een eventueel volgend seizoen (2024) mogelijk nog kan worden verbeterd. Ron Mes, Bruno Ens en Wout Bakker krijgen speciale dank voor kritisch meelezen en hun kundige suggesties ter verbetering van het manuscript.

Literatuur

Krijgsveld K., B. Klaassen & J. van der Winden, 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringsgevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Meijles, E. W., M. N. Daams, B. J. Ens, J. H. Heslinga & F.J. Sijtsma, 2021. Tracked to protect - Spatiotemporal dynamics of recreational boating in sensitive marine natural areas. Applied Geography DOI: 10.1016/j.apgeog.2021.102441.

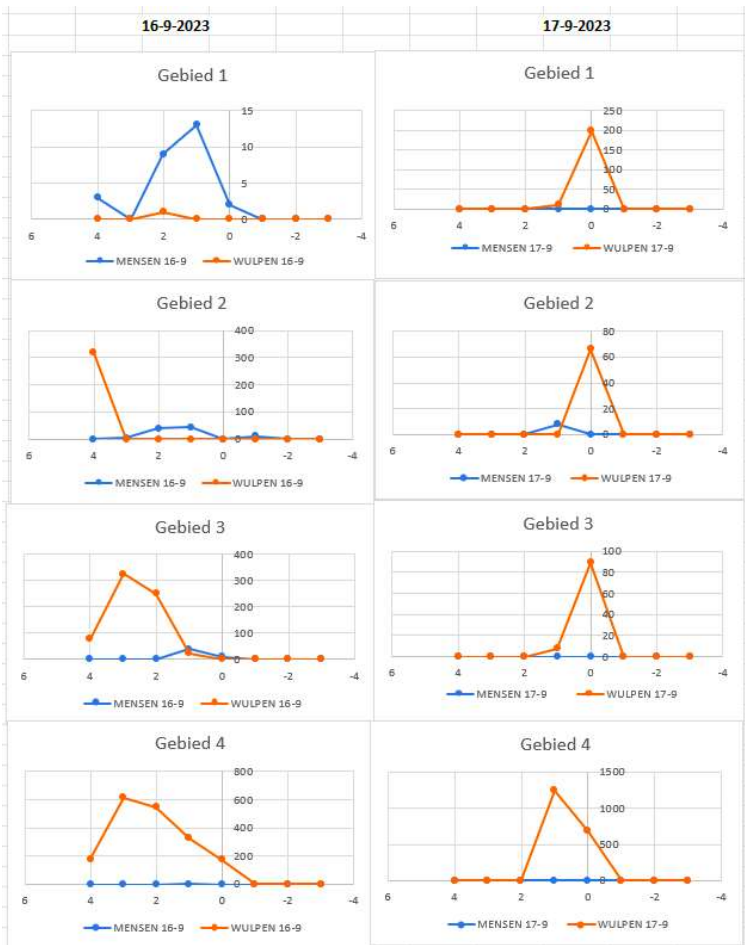
Telgroep Engelsmanplaat, 2022 Engelsmanplaat en Rif, Monitor Natuur en Recreatie 2022 Verslag Wadwachten. Voor Staatsbosbeheer en SOVON Vogelonderzoek Nederland.

Wetten, J.C.J. van, 2022. Aanvraag subsidie Stichting Huib Kluijver Fonds. Werktitel: "Impact van wandelende aantallen recreanten en loslopende honden op de intensiteit van gebruik foerageergebied van Wulp en Lepelaar, gedurende laagwaterperiodes op de Engelsmanplaat en het Rif".

Wetten, J.C.J. van (in prep.) 2024 Belang Balgzand voor Nederlandse populatie Lepelaars. Tussen Duin&Dijk (2024).

Zwarts, L., 1996 Met hoogwatertellen alleen kom je er niet. Limosa 69 (3):142-145.

Jeroen C.J. van Wetten
jwetten@xs4all.nl

Figuur 6. Vergelijking van het verloop van aantallen mensen en Wulpen per uur per gebied ten opzichte van het tijdstip van Laagwater op een drukke dag (16-9-2023) en de daarop volgende rustige dag (17-9-2023) Let op: de verticale schalen zijn niet overal gelijk.